

НИКОЛАЙ ХАЙТОВ - „ДЕРВИШОВО СЕМЕ

ТРАДИЦИИТЕ НА РОДА И ЦЕНАТА НА ТЯХНОТО СЪХРАНЯВАНЕ

Родът, родовите ценности, тяхното отстояване и съхраняване са основни мотиви в разказа „Дервишово семе” от Николай Хайтов. Авто-рът ни потапя в един свят на патриархална стро-гост и йерархичност, които определят нравите и подредеността на битието. Зад житейската съдба на героя се пресъздава драматизмът на едно общество, противоречията в един свят, където личността е подчинена изцяло на общ-ността, но в същото време търси своята инди-видуалност и си задава сложните, трудно раз-решими въпроси на съществуването.

Темата за рода и разколебаното родово съз-нание се открива в съдбата на главните герои - Рамадан и Силвина. Подвластни на времето и на обстоятелствата, те са принудени да се подчиняват на родовите закони. Но чули зова на сърцата си, те съхраняват любовта си, която ги прави личности. Тяхната съдба е силно драматична, защото през целия си живот се оказват раздвоени и разкъсвани между патри-архалните норми на живот и повелята на сър-цата си, неспособни да извървят пътя докрай и да вземат еднозначно решение. Житейската им участ отразява двузначността на налагащите се изводи - съхраняването на традицията во-ди до потискане на личността и потъпкване на личното щастие.

Разказът разкрива света на патриархалното семейство, в който традициите се предават от поколение на поколение и се спазват от всич-ки. Този свят е прост и изначален, със строги закони, подреден веднъж завинаги. Новото трудно си пробива път, защото интересите на рода диктуват наложения порядък. В патриар-халното общество отделният човек е без зна-чение. Той не живее със съзнанието за лично присъствие, а е частица от рода и се подчиня-ва на неговите повели. Този ред изцяло опре-деля съдбата на главния герой - Рамадан. Ед-ва четиринадесетгодишен, той трябва да бъде оженен, за да продължи Дервишовия род. В този свят са без значение личните чувства и преживявания. Главното е родът, неговото съх-раняване и продължение. Вторият мотив за ре-шаване на личната съдба на героя е свързана отново с рода: *„...на баба дясната й ръка се вдърви, та нямаше кой къщната работа да вър-ши и дядо спря очите си в мене да ме жени.”*

Трудът има първостепенна роля в живота на родовата общност. Никой не пита Рамадан ис-ка ли да се жени и дори не смятат за нужно да му кажат коя ще е булката:

„Мене не попита-ха. За такива работи тогава не питаха дето се женеха, ами старите си го правеха сами.“

Мла-дежът не е съзрял за женитба, но е длъжен да се подчини на родовите традиции. Дори и за миг не мисли, че може да постъпи по друг на-чин. Единственото, което подсказва присъст-вието на индивидуалността, е интересът към невестата. Два пъти повторените в разказа въп-роси:

„Коя?Каква? ”

вече подсказват, че човекът има свое мнение и желае да докаже, че има право на собствен избор. За щастие, де-войката отговаря напълно на духовния свят на Рамадан - *„момиче като пеперудка, бяло като мляко, със замиглени очета, ей такива! ”*

Щас-тие е, че родовите и личните интереси в случая съвпадат. Рамадан и Силвина изграждат свой свят, който ги изпълва с радост и трепетно очак-ване. Те копнеят за духовното общуване по-между си, а животът им става по-светъл и лъче-зарен. Това усещане за хармония е предаде-но от автора с думи и изрази, означаващи свет-лина:

„старата ни къща бе огряла като слънце. Засмели се бяха гредите й...“

Неусетно между двамата се ражда най-хубавото чувство - лю-бовта:

„Докато се развивахме със Силвина и побивахме, докато сме се смяли и играли, то, сърцето, се набивало, набивало... ”

Но така как-то родовите закони ги събират заедно, така съ-щите закони ги разделят и отнемат щастието им. Драматична е съдбата на двамата. Човек не може сам да изгражда живота си. Поради неконсумирания брак братята отвлечат Сил-вина и я продават на друг. Това е допустимо в патриархалния свят и никой не се противопос-тавя на грубостта и жестокостта, на потъпка-ната лична воля. Зла ирония е, че Силвина е продадена за два

„брадати пръчове, с два голе-ми чана на вратовете им“.

Нито Рамадан, нито Силвина са способни да се борят за своето щастие, защото те са част от рода и безуслов-но се подчиняват на родовите традиции. По-казателно е, че *„бубайко“*

не мисли да върне обратно откраднатата невеста, а търси нова булка за Рамадан, защото единственото, което е от значение, е продължаването на рода. Дя-дото не разрешава и отмъщение по същите причини:

„Тука искам на Асан Дервишов внук да писне, а че тогава ходи да се трепеш, където искаш. ”

Рамадан страда, но никой не се инте-ресува от това. Страданието не засяга интере-сите на общността, значи е без значение. То мъчи душата на човека, която, въпреки тради-цията, има свои потребности. Едва когато се разболява, старейшината се плаши.

„Не за ме-не, а за Дервишовото семе“ -

подчертава раз-казвачът, за да напомни отново, че интересите на рода са от първостепенно значение, а не чувствата и преживяванията на личността.

Рамадан се оженва отново и всичко върви по закон и ред - така, както повелява патри-архалният морал: *„И се понесе животът, ден след ден, година след година. Ако не бяха порас-нали децата ми, ако не бяха се оженили и наро-дили свои, нямаше и да зная колко са години минали. ”*

Равно и неусетно се ниже времето в

патриархалния свят, където правилата са установени от векове и като че ли за векове.

Но въпреки потискането на индивидуално-то, личността напират да заяви своето присъствие. Рамадан и Силвина нито за миг не се откъсват от любовта си. Те са принудени да я стоят дълбоко в сърцата си, защото моралът не им разрешава да се водят от чувствата си. Те се примиряват с участието си, приемат житейската си съдба, но в душите им гори пламъкът, който ги тегли един към друг и подклажда през всичките дълги години искрените им чувства. Рамадан страда, а от страданието му често се ражда ярост. Още в първия момент, когато му отнемат Силвина, той усеща сърцето си „отмляло като мъртво”

и постепенно то се изпълва със жалба и зло:

„когато жалбата ти дойде много, само злото те подpira и спасява”.

Героят измисля различни, все по-страшни

страдания за своя враг, но те остават само в съзнанието му. Рамадан не е способен да извърши зло, защото душата му е подвластна на нравствените добродетели, формирани и съхранени в патриархалния свят. С цената на огромното си духовно страдание героят изгражда външно спокойния свят на своя дом. Бунтът му към всичко, което пречи на щастието му, се изразява в усамотяването в плевнята, откъдето всеки ден наблюдава Силвина - смисъла на живота му. Крепи го надеждата, че ще дойде време, когато двамата ще бъдат заедно: *„Искам под една черга да легна с нея като мъже жена, а че тогава да става каквото ще...”*

Рамадан и Силвина не постигат личното си щастие. Оказва се, че то е невъзможно в свят, подвластен на строгите родови закони, свят, в който всеки изпълнява предопределената му роля. И двамата са частица от този свят и не са в състояние да се опълчат срещу реда в него. Те заплащат принадлежността си към общността с цената на личното си щастие. И двамата таят в душите си любовта и тя им помага да оцелеят в ежедневието, лишено от радост, но тяхна същност става търпението. Те не могат да осъществят любовта си, защото дългът и родовата воля са против нея. Рамадан с мъка наблюдава страданието на Силвина през годините: *„... очите ѝ не можеше да видят, но главата ѝ висеше все като прекършена...”*

И Силвина я крепи единствено надеждата:

„очите ѝ често се извъртаха, мене търсеха да видят”.

Героите дотолкова са подчинени на родовите повели и носят патриархалния морал като своя същност, че Рамадан е принуден да се грижи за най-големия си враг, Руфат, в края на дните му. Той трябва да надмогне озлоблението, мъката, обидата за

пропиления си без щастие живот, да наблюдава догарящия живот на Руфат и отново търпеливо да чака, да се надява, че някога ще осъществи щастието си. Разбитият личен живот е цената, която заплащат героите за принадлежността си към патри-архалната общност. Парадоксално е, че трябва да се грижи за най-омразния си човек, но това е част от родовото чувство за дълг, формирано от този морал.

Героят от „Дервишово семе“ не е способен да скъса нишката на родовата традиция. Но дълбокият му размисъл за личната съдба, за извървения път и безгласно поставените въпроси за смисъла на битието, за правилността на решенията и примирението със съдбата са вече знак, че личността търси своя самостоятелен път извън нормите на рода, че се е родило съмнение в изконността на родовите повели, а човекът има право на щастие или най-малкото - сам да прави своя избор. В изповедта на Рамадан се усеща разколебаването във вечността и правилността на родовите кано-ни, защото спазването им не му е донесло щастие или удовлетворение от живота.

Трагизмът на героя е в неговото постоянно лутане между ценностите на рода и личността, в невъзможността да избере между отмъщението и прощката, да разграничи доброто от злото. Оказва се, че това, което е добро за общността, е зло за личността. Духовното страдание, което става същност на Рамадан през годините, го отдалечава от рода и го прави индивидуална личност. Той постига мъдростта и смиреннието с времето, но остават въпросите, които мъчат и разпъват душата му. С идеята за неразрешимостта на сложната житейска ситуация започва и завършва разказът: *„Тоя възел, да ти кажа, много отдалече се забърза.“* Възелът на съдбата събира в едно представите за добро и зло, за дълг и щастие, за любов и омраза. Родовият свят е прост и еднозначен, строго подреден и не-изменен, но светът на личността е изтъкан от противоречия и съмнения. Разколебаната вяра на човека в правилността на родовата традиция ражда конфликт в душата на Рамадан, който го мъчи до края: *„На това кръстопътче гълча и не виждам накъде да хвана.“*

” Вечното дирене поражда страданието, неувереността и усещането за пропилян живот. Героят е достигнал несъзнателно до главното - за пълнотата на човешкото съществуване е важно постигането на личното щастие и съхраняването на любовта.

В разказа „Дервишово семе“, както и в целия цикъл „Диви разкази“, Николай Хайтов поставя непреходните теми за драматичното търсене на правилния път в живота, за обвързаността между лична съдба и родова традиция, за силата на любовта и съхраняване на духовните ценности. В света на патриархалната нравственост е неосъществимо индивидуалното щастие, но в съзнанието на читателя остава завинаги картината на един далечен свят на силни личности, в който съществуват в едно нравствена чистота, романтика, духовна сила и извисеност, чувство за дълг, любов и

омра-за.